

Asia: VN/15000/2020

Lausuntopyyntö: Luonnos arviomuistioksi viittomakielilaista

Lausunnonantajan lausunto

1. Minkälaista vaikutusta viittomakielilailla on ollut voimaantulonsa jälkeen muiden lakien lainvalmisteluun? (ks. luku 3.2.2)

YLEISTÄ

Viittomakielilaki (359/2015) täytti viime vuonna 10 vuotta. Kuurojen Liiton arvion mukaan lailla on ollut jonkin verran positiivisia vaikutuksia siihen, että tietoisuus suomenruotsalaisen viittomakielen olemassaolosta ja erityisistä tarpeista on lisääntynyt. Myös viittomakieltä käyttävän henkilön määritelmän laajentumista koskemaan henkilöitä, joilla ei ole kuulovammaa (codat ja sodat eli kuurojen vanhempien kuulevat lapset ja kuuron lapsen sisarukset), on pidetty kieliyhteisössä hyvänä. Kumpikaan näistä ei kuitenkaan ole sanottavasti vahvistanut aineellisia oikeuksia muussa lainsäädännössä, joten näiden ryhmien tarpeet jäävät edelleen katveeseen.

Viittomakielten tilannetta on kuvattu arviomuistioluonnoksessa varsin kattavasti moninaisista näkökulmista. Luonnoksen luvussa 4 (s. 60) annetut muutosehdotukset ovat kannatettavia.

Mutta pitäisikö viittomakieltä käyttävien oikeuksia jo tuntea paremmin eri hallinnonaloilla? Vain oikeusministeriö sekä parina viime vuonna opetus- ja kulttuuriministeriö ovat raportoineet viittomakieleen liittyvistä toimenpiteistä viittomakielilain säätämisen yhteydessä annetun eduskunnan lausuman seurannassa. Liitto kaipaa erityisesti sosiaali- ja terveysministeriöltä aktiivisia toimia, koska sen vastuualaa ovat tulkkaukspalvelu ja vammaispalvelulaki. Niillä vastataan myös viittomakieltä käyttävien henkilöiden kielellisiin tarpeisiin.

Samaan aikaan kun toinen käsi on antanut määräaikaisen rahoituksen kuurojen ja viittomakieltä käyttävien valtiollisen totuus- ja sovintoprosessin käynnistämiseksi, toinen käsi ottaa: kun kuntien ja hyvinvointialueiden rahat ovat loppumassa, on syntymässä vakava palveluvaje, joka vaikeuttaa viittomakielten käyttäjien elämää.

Kuurojen ja viittomakielisten valtiollinen totuus- ja sovintoprosessi on merkittävä askel viittomakielisten kokemien historiallisten ja rakenteellisten vääryyksien tunnistamisessa. Prosessissa esiin tulevat havainnot ja suositukset tulee ottaa huomioon viittomakielilain jatkovalmistelussa sekä lain toimeenpanon seurannassa.

Miksi kehitys on hidasta? Yhtenä syynä lienee asiakokonaisuuden monitahoisuus. Kaksi eri viittomakieltä ja kuulovammaisuuden (ja kuulovammattomuuden) laaja kirjo rinnakkaisina kysymyksinä muodostavat laajan ja kompleksisen kokonaisuuden, jonka pilkkominen oikeusjärjestyksen systematiikkaan on varsin haastavaa (intersektionaalisuudesta ks. Rautiainen teoksessa Hyvinvointioikeus - Kirjoituksia oikeudesta ja hyvinvoinnista, 2022). Useat viittomakielilain 4 §:ssä mainitut säännökset liittävät oikeuden käyttää viittomakieltä vammaisuuteen, osassa lähtökohtana on kielellinen näkökulma. Tällä hetkellä tilanne on paradoksaalinen mm. siksi, että Suomen v. 2016 ratifioima YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) muodostavat lainsäädännössämme kokonaisuuden, joka turvaa viittomakieltä käyttävien kuurojen, kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten oikeuksia vahvimmin.

Viittomakielilain tarkastelun yhteydessä on tärkeää pohtia, millä tavoin vammaissopimuksen viittomakielispesifit artikkelit (2, 9, 21, 24 ja 30) ja YK:n vammaiskomitean suositukset (CRPD/C/FIN/CO/1) voisivat vahvistaa viittomakielilain edistämismahdollisuuksia. Pohdintaan voidaan saada tukea myös kotoperäisiä vähemmistökieliä tarkastelleesta valtiosääntöoikeudellisesta selvityksestä (Dahlberg, OM 2024_6_SO).

Liiton kommentit viittomakielilain vaikutuksista muiden lakien valmisteluun esitetään 4 §:n mukaisessa järjestyksessä. Kommentteihin sisältyy myös esimerkkejä siitä, millaisia seurauksia viittomakielilain huomioimatta jättämisellä on ollut viittomakieltä käyttäviin eri elämänaloilla.

I KOMMENTIT KOHTAAN 4 § 1 MOM OIKEUS SAADA OPETUSTA OMALLA KIELELLÄÄN JA VIITTOMAKIELESSÄ OPPIAINEENA

Kuurojen Liitto esittää viittomakielilain johdonmukaisuuden lisäämiseksi, että

1. 4 §:ään lisätään uusi 1 momentti, joka käsittelee lapsen oikeutta kieleen ja sisältää viittauksen vammaispalvelulakiin. Ilman kieltä lapsella ei tule olemaan pääsyä lain 4 § tämänhetkisessä 1 momentissa mainittuihin palveluihin. (Kuurojen Liitto ei ota kantaa lakitekniiseen numerointia koskevaan linjaukseen, mutta pitää asioiden esittämisjärjestystä tärkeänä.)
2. varhaiskasvatuslaki (540/2018) lisätään nykyisen lain 4 § 1 mom luetteloon ensimmäiseksi.

PERUSTELUT KOHTA 1. Viittomakielet ovat maailmassa lähes ainoita kieliä, jotka eivät automaattisesti siirry sukupolvelta toiselle eli vanhemmalta lapselle. Jotta ihminen ylipäättään voi käyttää omaa kieltään, hänen on ensin voitava omaksua kieli. Kuurot ja eriasteisesti kuulovammaiset lapset muodostavat ryhmän, joilla kielen omaksumiseen saatetaan tarvita yhteiskunnalta ulkopuolista apua jo ensimmäisistä kuukausista lähtien.

Viittomakielilakia säädettäessä perustuslakivaliokunta piti tärkeänä, että lapsen oikeus kieleen turvataan (PeV 10/2014 vp). Tämän ajateltiin toteutuvan käsittelyssä olleen vammaispalveluiden uudistuksen yhteydessä. Uudistus kuitenkin valmistui vasta keväällä 2023 ja samana vuonna se jo avattiin tiettyjen epäselviksi jääneiden kohtien osalta (osasyynä säästötarve).

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) on viittomakieliselle kieliyhteisölle ja kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisten ja kuulonäkövammaisten lasten kohderyhmälle erityisen merkityksellinen siksi, että jokaisen lapsen oikeus kieleen tulee varmistaa. Kun kuuleville vanhemmille syntyy kuuro tai kuulovammainen lapsi, perheessä tarvitaan apuvälineistä riippumatta uutta, visuaalista eli viitottua kieltä puhutun kielen rinnalle. Lain 7–8 § Valmennuksen tulisi turvata vammaisen lapsen ja hänen lähipiirinsä mahdollisuuksia oppia viittomakieltä ja saada se perheen yhdeksi yhteiseksi kieleksi.

Lain soveltamisessa on edelleen suuria vaikeuksia eivätkä perheet saa tarvitsemaansa palvelua. Nähdäksemme uusi laki ei ole lisännyt tietoisuutta kieli- ja vammaisnäkökulman rinnakkaisuudesta yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Kynnyskysymykseksi näyttää nousseen säännöksen sisältämä määräaikaisuuden käsite, joissakin tapauksissa myös vammaisen lapsen ikä.

Hallituksen esitykseen eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 191/2022 vo, s. 179) sisällytetty viittaus perustuslakivaliokunnan mietintöön viittomakielilain säätämisen yhteydessä (PeVM 10/2014) ei näytä riittävän lain soveltajille, soveltamisohjeet ovat hyvin kirjavia tai niitä ei ole laadittu. Säännöskohtaisiin perusteluihin on myös kirjattu se, että kun kyseessä on uuden kielen oppiminen, tarve opetukselle on pitkäaikainen. Siitä huolimatta osa perheistä ei saa palvelua lainkaan tai saa sitä noin 20–30 tuntia kalenterivuodelle. Palvelun hakijoina on jonkin verran myös aikuisikäisiä kuuroja vanhempia, jotka hakevat viittomakielen opetusta kuuleville perheenjäsenilleen, jotta perheen sisäinen vuorovaikutus olisi tasapainoista. Palvelun piirissä on joitakin coda-lapsia. Lisäksi viittomakieltä opettelevissa on perheitä, joiden lapsella on vamman tai pitkäaikaissairauden vuoksi vaikeuksia prosessoida puhuttua kieltä. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos THL seuraa vammaispalvelulain toteutumista ja koordinoi laajaa Kohti oikeudenmukaisia vammaispalveluja –hanketta, jonka yhtenä kehittämiskohteena on valmennukseen kuuluvat useat palvelut.

Myös YK:n vammaissopimusta valvova CRPD-komitea on antanut aiheeseen liittyen Suomelle suosituksen toimenpiteiksi: ” 13. Komitea suosittelee, että sopimuspuoli kuullen tiiviisti vammaisia henkilöitä ja heidän osallistuessaan aktiivisesti heitä edustavien järjestöjen kautta - - b) - - ; varmistaa, että kuurot lapset, joilla on sisäkorvaistute, voivat oppia viittomakieltä ja osallistua kuurojen kulttuuriin; ja toteuttaa tätä varten tarvittavat tukijärjestelyt;”

Em. suositus olisi hyvä lisätä myös arviomuistioloennoksen s. 14 mainittuihin YK:n vammaisten oikeuksien komitean suosituksia koskevaan kohtaan.

PERUSTELUT KOHTA 2. Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirtyvät sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön 1.1.2013 alkaen. Päivähoidon siirto opetus- ja kulttuuriministeriöön muodostaa lasten, perheiden ja hallinnon näkökulmasta eheän kokonaisuuden, jossa päivähoitopalveluiden, esiopetuksen ja perusopetuksen jatkumoa voidaan kehittää ja ohjata kokonaisvaltaisesti. (<https://okm.fi/-/varhaiskasvatusasiat-siirtyvat-opetus-ja-kulttuuriministerioon-vuoden-vaihtuessa>)

Varhaiskasvatustalake (540/2018) säädettäessä annettiin myös viittomakielä koskeva lausuma (EV 67/2018 vp, lausuma 4). Eduskunta edellytti, että valtioneuvosto ryhtyy toimiin siten, että viittomakielisten oikeus saada varhaiskasvatusta omalla äidinkielellään, joko suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä, turvataan (EV 67/2018 vp, lausuma 4, kieliasu korjattu ks. SiVM 5/2018 vp). Sen jälkeenkin asiaa on eduskunnassa kiirehditty, mutta käytännön toimia viittomakielilain (359/2015) ja YK:n vammaissopimuksen (SopS 26-27/2016) edellyttämistä muutoksista odotetaan edelleen. Viittomakielet eivät sisälly varhaiskasvatuksen kieltä koskevaan 8 §:ään. Hallituksen esitys varhaiskasvatustalaksi (HE 40/2018 vp) toteaa säännöskohtaisissa perusteluissa, että varhaiskasvatusta voidaan antaa viittoma- ja romanikielellä. Suomessa on yksi päiväkotia, jossa järjestetään varhaiskasvatusta suomalaisella viittomakielellä (Helsinki) ja yksi päiväkotia, joka järjestää varhaiskasvatusta suomenruotsalaisella viittomakielellä (Pedersöre).

Varhaiskasvatukseen liittyviä ongelmia on kuvattu Viittomakielibarometri 2024:ssä laajemmin. Viittomakielisen varhaiskasvatustalasympäristön merkitystä - ja näin ollen asian kiireellisyyttä - korostaa se, että varhaiskasvatustalaken lapsi on muiden lasten tavoin vasta omaksumassa viittomakielä. Viittovista lapsista suurin osa kuitenkin lähtee kielenkehityksen polulle ns. takamatkalta, koska 90 % heistä syntyy kuulevien vanhempia perheisiin, joilla yleensä ei ole viittomakielen taitoa entuudestaan. Uusi vammaispalvelutalaki tuli voimaan 1.1.2025, mutta valitettavasti sen subjektiivinen oikeus viittomakielen opetuksen antamiseen näille perheille ei vielä toimi odotetusti. Palveluiden siiloutumisen sijaan rinnakkaisten palveluiden jatkumoihin tulisi kiinnittää huomiota erityisesti lasten kohdalla.

Kelpoisen viittomakielentaitoisen henkilöstön (kuten kasvatus- ja ohjaustalan perustutkinnon suorittaneiden kommunikaation ja viittomakielen ohjaajien, ks. varhaiskasvatustalaki 28 § Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja) palkkaamiselle varhaiskasvatukseen on ilmeinen tarve. Viittomakielen käyttöä ei voi korvata kuvakommunikaatiolla tai tukiviittomilla. Osa lapsista tarvitsee myös 15 c § mainittuihin tukipalveluihin kuuluvia tulkittsemis- ja avustajapalveluja. Viittomakielen tulkkaus osa kielellistä saavutettavuutta, mutta tulkkaustilanteessa tuotettu kieli ei parhaimmillaankaan ole täysimääräinen vastine viittomakielellä tuotetulle ilmaisulle.

Uusimmassa kielikertomuksessa todetaan, että väestötietojärjestelmässä ei ole yhtään viittomakieli äidinkielenään olevaa lasta, joka Varda-tietojärjestelmän mukaan olisi varhaiskasvatuksessa. Tiedonkeruun ulkopuolelle jäämistä selittänee se, että viittomakielet eivät sisälly varhaiskasvatuksen kieltä koskevaan 8 §:ään.

a) KOMMENTIT NYKYISEN VIITTOMAKIELILAIN KOHTAAN 4 § 1 MOM OIKEUS SAADA OPETUSTA OMALLA KIELELLÄÄN JA VIITTOMAKIELESSÄ OPIAINEENA

1) perusopetuslaki (628/1998)

Viittomakielilaki ei ole vaikuttanut perusopetuslakiin siten kuin viittomakielilaki edellyttää. Rinteen-Marinin hallitusohjelman (2019) tavoite ”Selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammaissopimuksen mukaiseksi.” ei toteutunut. Orpon hallitusohjelman (2023) samankaltaiseen tavoitteeseen pohjautuva OKM:n selvitys valmistuu v. 2026 lopulla. Kuluneiden seitsemän vuoden aikana useimmat viittomakieliset oppilaat ovat saaneet perusopetusta ilman, että heidän kielellisiin oikeuksiinsa kiinnitettäisiin koulussa riittävästi huomiota.

Seuraavassa muutamia epäkohtia, joiden korjaamisessa viittomakielilain edistämismääräyksiä ja tietoisuuden lisäämisestä olisi apua:

- Viittomakieltä käyttävien oppilaiden opetus järjestetään pa. lähikouluissa, mikä on heikentänyt viittomakielisten oppilaiden aiempia kieliympäristöjä. Viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän opiskelu on myös rajallista verrattuna kaksikielisyydelle asetettuihin tavoitteisiin. Vaikuttaa valitettavasti siltä, että perusopetuslain osalta huomio kiinnittyy vammaisuuden perusteella ensisijaisesti tukitoimiin ja perusopetuslain 10 §:n ja 12 §:n mukaiset säännökset viittomakielestä opetuksen kielenä ja viittomakielen oppiaineen opiskelusta ovat kunnissa unohtuneet.

- Perusopetuslain oppimisen tuen uudistuksen toimeenpano on alussa. Osa viittomakieltä käyttävistä oppilaista tarvitsee myös oppimisen ja koulunkäynnin tukea, mutta oikeanlaisen tuen saannissa on ongelmia (ks. Syrjintä viittomakielisen oppilaan opetuksen järjestämisessä - Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta). Oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistuksessa ei samanaikaisesti käsitelty perusopetuslain opetuskieltä koskevan 10 §:n eikä äidinkielen opetusta koskevan 12 §:n toimeenpanon ongelmia. Viittomakieltä käyttävien kuurojen ja eriasteisesti kuulovammaisten viittomakielisiä opetusryhmiä on tätä nykyä vain kahdessa koulussa (suomalainen viittomakieli). Suomenruotsalaisella viittomakielellä opetusta voidaan tarjota yhdessä koulussa lähi- tai etäopetuksena. Em. luokille pääsy on edellyttänyt pidennetyn oppivelvollisuuden ja/tai erityisen tuen päätöksiä.

- Viittomakieltä käyttävillä kuulevilla oppilailla ei ole mahdollisuutta osallistua viittomakielellä opetukseen POL 10 § sisältämän kuulovammaedellytyksen takia. Osa näistä oppilaista saa viittomakieli- ja kirjallisuusoppimäärän (etä)opetusta kotikunnan myöntämielisyysasiasta.

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) tavoitteena on, että viittomakieli äidinkielenä ja suomi viittomakielisille -oppiaineilla tuetaan oppilaiden korkeatasoiseen kaksikielisyyteen kasvamista. Molempien kielten oppimäärä tulee kuitenkin suorittaa äidinkieli ja kirjallisuus -kokonaisuuden tai muiden kielten opettamiseen varattujen tuntiresurssien puitteissa.

Viittomakielisten oppilaiden äidinkielen opetusta ei kuitenkaan tueta valtioavustuksella kuten saamen-, romani- ja vieraskielisten oppilaiden äidinkielenopetusta. (Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 1705/2009; Opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista 1777/2009.)

2) lukiolaki (629/1998)

Viittomakielilakiin on syytä päivittää uudistetun lain numero. Vaikka hallituksen esitys lukiolaiksi (41/2018) ei mainitse viittomakielilakia, uusi lukiolaki (714/2018, 14 §) tunnistaa mahdollisuuden käyttää viittomakieltä opetuksen kielenä. Äidinkielen opetusta koskevassa 15 §:ssä mainitaan viittomakieliset opiskelijat kieliryhmänä, jolle voidaan opettaa viittomakieltä. Lakia tarkentavassa valtioneuvoston asetuksen (810/2018) 14 §:ssä ja asiaan liittyvissä liitteissä 1–2 sen sijaan mainitaan vain saamenkieliset, romanikieliset tai vieraskieliset opiskelijat. Viittomakielisen opiskelijan on vaikea tunnistaa itsensä vieraskieliseksi, jos kohdassa on tarkoitus soveltaa asetusta myös heihin. Tätä lienee syytä täsmentää OKM:n kanssa. Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2019 viittomakieli ja kirjallisuus oppimäärän kuvaus on asianmukainen.

Yksittäiset lukio-opiskelijat ovat ilmaisseet toiveen saada opiskella viittomakieltä lukiossa. Tähän ei ole järjestetty mahdollisuutta esim. ryhmäkokoon vedoten.

3) ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (630/1998)

Viittomakielilakiin on syytä päivittää uudistetun lain numero. Uusi ammatillista koulutusta koskeva laki (531/2017) tunnistaa viittomakielet opetus- ja tutkintokieltä koskevassa 24 §:ssä: koulutuksen järjestäjä voi antaa opetusta toisella kotimaisella kielellä, saamenkielellä, romanikielellä, viittomakielellä tai vieraalla kielellä. Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 39/2017 vp) ei mainita viittomakielilakia. Em. 24 §:n säännöskohtaisissa viittomakielellä annettavasta opetuksesta todetaan kuitenkin: ”Käytännössä romani ja viittomakieli eivät kuitenkaan ole järjestämisluissa määrättyjä opetuskieliä, vaan sellaisia kieliä, joilla koulutuksen järjestäjä voi opiskelijan tarpeen mukaan antaa osan opetuksesta, joten säännöksen sanamuoto ehdotetaan muutettavaksi tätä käytäntöä vastaavaksi. Ehdotetun säännöksen mukaan järjestämisluvassa määrätyn opetuskielen lisäksi koulutuksen järjestäjä voisi antaa opetusta toisella kotimaisella kielellä, romanikielellä, viittomakielellä tai vieraalla kielellä.” Tutkinnon kieltä koskevissa säännöskohtaisissa perusteluissa puolestaan todetaan: ”Jos opetusta on annettu viittomakielellä, opiskelija voisi osoittaa osaamisensa tutkinnossa viittomakieltä äidinkielenään käyttäen.” Viittomakielellä annettavan opetuksen osittaisuuteen on mahdollisesti palattava OKM:n informaatio-ohjauksen osalta.

Ammatillisten tutkintojen muodostumisesta säädetään tarkemmin valtioneuvoston asetuksella (VnA 673/2017). Asetuksen 4 § määrittelee yhteisiin tutkinnon osiin kuuluvan Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -osa-alueen suorittamisesta ja opetuksesta seuraavaa: ”Viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä -osa-alue voidaan opiskelijan valinnan mukaan suorittaa ja sitä voidaan opettaa myös

opiskelijan toisena kielenä olevalla suomen tai ruotsin kielellä, romanikielellä, viittomakielellä tai muulla opiskelijan äidinkielellä. Viittomakielisille opiskelijoille tarkoitetut opintosisällöt (11 osp) on kuvattu ammatillisten perustutkintojen samannimisessä tutkinnon osassa.” (ks. ePerusteet.fi)

4) Koulutuksesta, tutkimuksesta ja kielenhuollosta säädetään erikseen.

Arviomuistioluonnos ei sisällä arviointia tutkimuksen ja kielenhuollon osalta. Kuurojen liiton mielestä viittomakielilaki ei ole edistänyt niiden tilaa. Liiton ja yliopistojen välisen tehtävänjaon ja rahoituksen osalta jo aiemmin on nostettu esiin se, että tutkimusta ja kielenhuoltoa vaikeuttaa viittomakielten tutkimusta ja kielenhuoltoa koskevien linjausten väliaikaisuus. Asia ja pysyvien ratkaisujen edistäminen kuuluu pääosin opetus- ja kulttuuriministeriön vastuulle.

II KOMMENTIT KOHTAAN 4 § 2 MOM OIKEUDESTA KÄYTTÄÄ VIITTOMAKIELTÄ TAI VIRANOMAISEN JÄRJESTÄMÄSTÄ TULKITSEMISESTA JA KÄÄNTÄMISESTÄ

Kuurojen Liitto ehdottaa, että

1) Asiakokonaisuuden selkiyttämiseksi viittomakielilaissa eriteltäisiin selkeämmin

a) mitä tarkoittaa mahdollisuus saada viittomakielisiä, omakielisiä palveluja

b) mitä tarkoittaa viittomakielisten oikeus saada tietoa yhteisötasolla

- oikeus saada tietoa viittomakielillä vrt. oikeus saavutettavaan tiedonsaantiin

c) mitä tarkoittaa viittomakielisten oikeus saada tietoa yksilötasolla

- oikeus käyttää viittomakielen tulkkausta (tulkitseminen) eri tilanteissa

- oikeus saada asiaansa koskeva käänös käyttämällään viittomakielellä.

2) Viittomakielilakiin lisätään keskeiset hyvinvointialueita ja sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat uudet säännökset:

a) laki hyvinvointialueesta (611/2021) ja

b) laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, sote-järjestämislaki).

3) Viittomakielilakiin lisätään kansalaisuuslaki (359/2003), jonka kielitaitoedellytyksissä huomioidaan suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli myös 1.1.2027 tulevan lakimuutoksen jälkeen. [Kyseinen sääntely edellyttää valtiota kehittämään yleisiä kielitutkintoja myös näiden viittomakielten osalta.]

Näiden yhteydessä on tärkeä säilyttää lait sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä potilaan asemasta ja oikeuksista.

PERUSTELUT KOHTA 1. Yleisenä havaintona voidaan todeta, että suuri osa tähän momenttiin kootusta lainsäädännöstä on sellaista, jossa kielellisten oikeuksien alaan kuuluvista oikeuksista säädetään ainoastaan tulkitsemispalveluna lähinnä vammaisuuden perusteella. Tämä seikka todennäköisesti vaikeuttaa asiakokonaisuuden ymmärtämistä myös useissa viranomaisissa.

a) Esimerkiksi viittomakielilain voimaantulon jälkeen perustetut hyvinvointialueet eivät tunne eroa omakielisten ja tulkattujen palvelujen eroa eivätkä omaa velvollisuuttaan tulkkauksen järjestämisessä (vs. Kelan tulkkaus). Sote-järjestämislain esitöissä omakieliset palvelut viittomakielisille kuitenkin mainitaan selkeästi erillisenä kokonaisuutena viittomakielen tulkkaukseen nähden.

b) Viittomakielisten oikeus saada tietoa yhteisötasolla kuuluu viittomakielilain alaan, mutta viittomakielisten oikeus saavutettavaan tiedonsaantiin vaatii vielä määrittelyä. Viranomaisviestinnässä tulisi tunnistaa käsitteellinen ero kieliyhteisölle suunnatun viittomakielillä tiedottamisen (ajantasainen tieto) ja jälkikäteen saatavilla olevien käännösten välillä. Nyt asiasta ei ole juurikaan muuta ohjeistusta kuin Suositus viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä (2025).

Yhteisö itse liittyy viittomakielilakiin myös sellaisia odotuksia, jotka liittyvät ennemminkin kuurouden perusteella syntyviin palvelutarpeisiin tai palveluiden epäkohtiin (esimerkiksi tekstipuhelupalvelu, yhteydenotto 112 tai muuhun palvelukanavalle).

Tiedonsaannin ja hätätilanteiden kohdalla vamman ja kielen perusteella tarjoutuvien palveluiden ja oikeuksien jännite näkyy selvimmin. Usein viranomaiset ymmärtävät vamman vuoksi tarvittavat mukautukset paremmin kuin viittomakielisten kielelliset oikeudet. Tekstimuotoisen vaihtoehdon katsotaan yleensä kattavan riittävässä määrin tiedonsaannin saavutettavuuden, vaikka näin ei kaikkien viittomakielisten osalta ole.

Saavutettavuudesta puhutaan Suomessa osin päällekkäin esteettömyysasioiden kanssa, jolloin kyse on mm. siitä, miten esimerkiksi vaaratiedotteet tavoittavat myös kuurot henkilöt tai millä tavoin he pystyvät hälyttämään apua esteettömästi. Yhteisön sisällä nämä näkökulmat ovat vaikeita hahmottaa, koska arjessa viittomakieli ja kuurous kietoutuvat toisiinsa tavalla, jossa mikä tahansa tiedon ulkopuolelle jääminen voi aiheuttaa turvattomuutta. Tästä syystä kehittämishankkeiden viiveet (vrt. Orpon hallitusohjelma) häiritsevät tämän kieliryhmän arkea paljon.

Digitaalisissa palveluissa viittomakielen käyttö on edelleen harvinaista, ja arviomuistion nostama eduskunnan oikeusasiamiehen kanta viittomakielilain tulkinnanvaraisuuteen tältä osin on erittäin tärkeä huomioida jatkossa. - Viittomakieliset ikäihmiset muiden ikäistensä tavoin eivät aina hallitse digitaalisia palvelukanavia, joten viranomaisten on varmistettava, että myös muita tapoja päästä palveluihin on tarjolla.

EU:n saavutettavuusdirektiivin WCAG-saavutettavuuskriteeristössä viittomakielet ovat ylimmässä AAA-vaatimusten ryhmässä, mutta Suomessa viranomaisia ja palveluntuottajia veloitetaan toteuttamaan vain AA-kriteerien mukaista palvelua. Tämän veloitteen osalta saatiin koronapandemian aikana esimerkkejä, ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi lausunnossaan yhdenvertaisuusvaltuutetulle, että Helsingin kaupunki ei ole riittävästi toteuttanut yhdenvertaisuuslain mukaista edistämismisveloitettaan. Lautakunta korosti lausunnossaan yhdenvertaisuuslain lisäksi YK:n vammaisyleissopimuksesta kaupungille aiheutuvia velvollisuuksia. Kaupungin toimet tuli suhteuttaa vallitsevaan poikkeustilaan, joka uhkaa vakavasti kuntalaisten terveyttä ja edellyttää ajankohtaista tietoa rajoituksista ja suosituksista kaikkien kuntalaisten kohdalla. (YVTltk 1021/2021, 3.3.2022; <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/-/helsingin-kaupungin-olisi-tullut-jarjestaa-viittomakielinen-tulkkaus-koronapandemiaa-koskeviin-tiedotustilaisuuksiinsa>)

On yhä tulkinnanvaraista, miten oikeudet tosiasiallisesti viittomakielen perusteella tarjoutuvat viittomakielilain ja YK:n vammaisopimuksen velvoittamalla tavalla.

C) Kuten sanottua, oikeus tulkkaukseen on huomioitu lainsäädännössä kattavasti, mutta toimeenpanon tasolla on vielä paljon ongelmia. Sen sijaan yksityishenkilön oikeudesta saada asiaansa koskevaa käännös suomalaiselle tai suomenruotsalaiselle viittomakielelle ei käsittääksemme löydy sääntelyä. Ainoa maininta tämäntyyppisestä toiminnasta löytyy ns. Tulkkauspalvelulain hallituksen esityksen (HE 220/2009 vp) säännöskohtaisista perusteluista (5 § Tulkkauspalvelun edellytykset): ”Tulkkauspalvelua tarvitaan myös riittävään tiedonsaantiin, joka mahdollistaa tasavertaisen osallistumisen yhteiskunnassa. Tämän vuoksi tulkkauspalveluun kuului myös aikaisemman soveltamiskäytännön mukaisesti mahdollisuus käyttää kirjallista muotoa tulkkaustilanteissa lähdetekstinä eli tekstinä, josta tulkkaus tehdään. Huomioon olisi otettava myös tilanteet, joissa henkilön suomen- tai ruotsinkielen taito ei riitä kaikenlaisten tekstien lukemiseen, ja esimerkiksi lomakkeiden ja muiden kirjallisessa muodossa olevien viestien sekä viestintävälineiden välittämän tiedon saavutettavuus voi edellyttää tulkkausta.” Tulkatessa tilanteessa viitottu tuotos on käytettävissä vain hetkellisesti, joten tämä toiminta ei vastaa asiakirjan kääntämistä.

PERUSTELUT KOHTA 2. Vammaisnäkökulma on tyyppillisesti esillä myös useissa sosiaali- ja terveydenhuollon alaan liittyvissä laeissa, joissa viittomakielilaki saatetaan mainita lain valmisteluasiakirjoissa, mutta itse säännöksessä oikeus käyttää viittomakieltä typistyy oikeudeksi käyttää tulkkia, joka tämäkin oikeus on ehdollinen, koska tulkkaus järjestetään ”mahdollisuuksien mukaan.” Sanamuoto ei ole riittävän velvoittava. Sosiaali- ja terveysministeriö on tilannut tulkkauspalveluiden kokonaisuutta arvioivan selvityksen, josta maaliskuussa 2027 saataneen lisätietoa tämän sanamuodon vaikutuksista tulkkauspalvelun saantiin.

Sosiaali- ja terveysministeriö on sote-uudistuksen lainvalmistelussa huomionnut hyvin viittomakielilaista nousevat viittomakieltä käyttävien kielelliset oikeudet ja vaikutukset viittomakielisiin. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020) nostaa myös säännöskohtaisissa perusteluissa esiin sekä omakieliset palvelut viittomakielellä että tulkatut palvelut. Valitettavasti hyvinvointialueet eivät vielä huolehdi edistämismuutoksestaan viittomakielen käytön (omakieliset palvelut) ja/tai viittomakielellä tuotetun tiedotuksen tai tulkkauksen käytön osalta. Viittomakielisten tiedonsaanti ei tule turvatuksi sillä, että tietoa löytyy verkkosivuilta suomeksi ja ruotsiksi. Kuurojen Liiton tietoon on tullut tapauksia, joissa hyvinvointialue on ohjannut Kelan tulkkauspalveluun viittomakieltä käyttäviä henkilöitä, jotka syystä tai toisesta ovat haavoittuvassa asemassa eivätkä sen vuoksi kykene asioimaan itsenäisesti etenkin digitaalisissa palveluissa. Viittomakielisten ikäihmisten kotiin tuotavissa palveluissa ja asumisen palveluissa kielellisten oikeuksien toteutumisessa on suuria puutteita. Kyse on mitä suurimmassa määrin viittomakieltä käyttävien asiakas- ja potilasturvallisuudesta.

III KOMMENTIT KOHTAAN 4 § 3 MOM TULKKAUKSEN JÄRJESTÄMISESTÄ

Tulkkauksen järjestämisessä viittomakieltä käyttävälle noudatetaan vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annettua lakia (133/2010), jos viittomakieltä käyttävä ei saa riittävää ja hänelle sopivaa tulkkausta muun lain nojalla.

Arviomuistiossa nostetaan esiin Viittomakielibarometreissa esiin nousseita lukuisia ongelmia Kelan vastuulla olevassa vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelussa. Yksityishenkilöt ovat nostaneet asiaa myös laillisuusvalvojien arvioitavaksi, ja niistäkin arviomuistio sisältää esimerkkejä.

Kuurojen Liiton alussa annettu ehdotus siitä, että viittomakielilakiin vahvistettaisiin lapsen oikeutta kieleen, vahvistaisi todennäköisesti myös lasten oikeutta Kelan tulkkauspalveluun. Kela usein tekee kielteisen päätöksen tulkkauspalveluhakemukseen pienelle lapselle. Päätöksen perusteena on usein se, ettei lapsella ole vielä toimivaa kommunikointimuotoa ikänsä perusteella. Samaa perustetta käytetään myös kuurojen vanhempien kuuroille lapsille, joille viittomakieli muodostuu luontevasti äidinkieleksi. Kielteisen päätöksen saaneita ei tilastoida Kelassa. Vaikka lapselle myönnettäisiinkin oikeus tulkkauspalvelun käyttöön, päätös on usein määräaikainen ilman tulkkauspalvelulain edellyttämää erityistä syytä (TPL 15 §).

Arviomuistiossa mainitaan Kuurojen Liiton lausunnossa aiemmin nostama kokonaisuus, joka liittyy kuurojen maahanmuuttotilanteiden ongelmiin tulkkauksen saamisessa. Kyseinen kohderyhmä jää tulkkauspalvelulain ulkopuolelle niissä tapauksissa, kun henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa. Tulkkaus vammaisen henkilön oikeutena –selvitys tuonee tukea tämän kokonaisuuteen tarkasteluun.

Edellä todettiin, että viittomakielen tulkkauksen käyttö on kielelliseen saavutettavuuteen liittyvä varmistamistoimi. Viittomakielen yhteisön jäsenistä suuri osa kokee tulkkauksen kielelliseksi oikeudekseen. Suomessa tulkkausta on järjestetty v. 1979 lähtien (ensin invalidihuoltolain nojalla), joten se on jo vakiintunut osa yhteisön jäsenten arkea ja todennäköisesti käytetyin viittomakieleen liittyvä palvelu.

2. Onko teillä antaa hyviä esimerkkejä siitä, miten viranomaiset ovat tai voisivat omassa toiminnassaan edistää viittomakieltä käyttävien kielellisiä oikeuksia siten kuin viittomakielilain 3 §:ssä on edellytetty (ks. luku 4)?

a) Valtion Kielipoliittisen ohjelman (2022) sisältämiä useille hallinnonaloille ulottuvia elvytystoimenpiteitä tulee jatkaa ja työlle tulee turvata riittävät resurssit yhdenvertaisesti.

Syksyllä 2025 julkaistu Revitaliseringsprogram för Finlandssvenskt teckenspråk eli suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelma on osoitus pienen kieliyhteisön vahvasta sitoutumisesta kielensä elinvoimaisuuden palauttamiseen. OKM:n vuosittaisen määrärahan turvin on jo käynnistetty lukuisia kielen elinvoimaa lisääviä toimenpiteitä samalla, kun yhteisössä on edistetty elvytysohjelman pohjatyötä.

OKM ilmoitti kielikertomuksen laadintaa koskevassa lausunnossaan, että elvytysohjelman ”ehdotuksia ei siten tule lukea ministeriön toimintaa ohjaavina suunnitelmina, vaan ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä”. Tämä on liiton mielestä hieman ristiriitaista valtioneuvoston periaatepäätöksenä julkaistuun Kielipoliittiseen ohjelmaan (2022) nähden. Ohjelmalla on ollut tarkoitus sitouttaa ministeriöitä pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen työhön kotoperäisten vähemmistökielten parissa, ja nimenomaan tätä elvytysohjelmat edustavat. Karjalan kielten elvytysohjelman laati ministeriön asettama asiantuntijaryhmä yhdessä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen kehittämishankkeen kanssa ja tätä hanketta kommentoitiin samoin sanoin.

Elvytystyöstä käytännön esimerkkinä toimii Teckennis-projekti, joka käynnistyi Kuurojen Liitossa Opetushallituksen rahoituksella v. 2025. Projektin tavoitteena on ensimmäistä kertaa tuottaa oppimateriaalia Teckenspråk och litteratur -oppiaineeseen. Tämä tukee suomenruotsalaisen viittomakielen elinvoimaisuutta. Suomalaisenaan viittomakielen oppimateriaalia ei ole, joten hankkeella on merkitystä myös toisen viittomakielen oppimateriaalituotannon suunnittelulle ja toteutukselle.

Kielten elvytystyö vaatii pitkäjänteisyyttä ja yhtäjaksoista riittävää resursointia. Suomenruotsalaisen viittomakielen elvytystyöhön (samoin kuin Viittomakielisen kirjaston toimintaan) osoitetut resurssit myönnetään vuodeksi kerrallaan, mikä aiheuttaa toimijoille hallinnollista taakkaa. Sen sijaan rahoitusjakso voisi olla pidempi (esim. 5 – 6 vuotta) ja sen etenemisestä raportoitaisiin vuositason sisällön ja talouden osalta kevyemmin. Resursoinnissa on huomioitava yleinen kustannustason nousu, jotta pidemmän aikavälin tavoitteet voidaan saavuttaa.

b) Varhaiskasvatus ja perusopetus

Seuraavissa esimerkeissä on vaikea arvioida, onko juuri viittomakielilain avulla saavutettu asianmukaiset järjestelyt viittomakieltä käyttävälle yksittäiselle lapselle. Useimmiten kyse on ollut yksittäisen viranhaltijan oivalluksesta tai kokemuksesta viittomakielen merkityksen suhteen – he ovat kunnassaan joutuneet työskentelemään ”tuulimyllyjä vastaan” saadakseen asiaa eteenpäin (ml. resurssit). Esimerkkitapaukset ovat vaatineet perheiltä ja heidän tukijoukoiltaan valtavan määrän taustatyötä, seurantaa ja uudelleenarviointia, ennen kuin järjestelyt ovat toimineet edes kohtuullisesti.

- Yksittäisten lasten saamissa palveluissa viittomakielilain liittäminen asiaa koskevaan huoltajien esittämään vaatimukseen tai järjestöltä pyydettyyn asiantuntijalausuntoon on saattanut olla osatekijänä edistämässä lapsen perhettä saamaan viittomakielen opetusta.
- Varhaiskasvatuksessa on edistetty viittomakielistä varhaiskasvatusta pistemäisesti (Helsinki, Jyväskylä)
- Kunnissa on perustettu väliaikaisia kielellisesti saavutettavia tulkitsemis- ja avustajapalveluja (viittomakielen taitoisen henkilön tuominen ryhmään). Viime mainituissa tilanteissa on mm. palkattu viittomakielisiä kuuroja aikuisia viittovien lasten ryhmiin päiväkoteihin sekä ryhmä- että lapsikohtaisiksi avustajiksi.
- Yksittäisissä kunnissa järjestetty viittomakielisen oppilaan luokkaan samanaikaisopetusta, jota ovat toteuttaneet viittomakielinen kuuro ja suomenkielinen kuuleva opettaja. Tällöin luokassa on työskennellyt myös viittomakielen tulkkeja turvaamassa kielellistä saavutettavuutta kaikille ryhmässä opiskeleville.

c) Suomenruotsalaisen viittomakielen huomioiminen erikseen

Viittomakielilaki (359/2015) on nostanut tietoisuutta suomenruotsalaisen viittomakielen olemassaolosta ja erityisistä tarpeista. Viranomaisteksteissä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että ilmaistaisiin nykyistä selkeämmin se, koskeeko jokin asia vain toista viittomakieltä vai molempia. Useimmiten teksteissä on kyse suomalaista viittomakieltä koskevasta tilanteesta, mutta lukija saattaa jäädä käsitykseen, että sama koskee myös suomenruotsalaista viittomakieltä. Tämä vaikeuttaa näiden kahden viittomakielen käyttöön ja tilanteisiin liittyvien erojen ja tarpeiden

ymmärtämistä. Haaste on otettu esille myös suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelmassa ja kielikertomuksen alaluvussa 4.4.3 Viittomakielet, s. 92. Alaluvussa esimerkiksi nostetaan tapahtumailmoitukset ”tilaisuus tulkataan viittomakielelle”, jolla käytännössä viitataan suomalaiseen viittomakieleen – ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttötarve jää näkymättömäksi.

Voitte kirjoittaa lausuntonne muilta osin alla olevaan tekstikenttään.

- a) Viittomakielilain edistämiselvointteeseen liittyvät toimet

Viittomakielilain edistämiselvointteeseen kuuluvan neuvonnan ja informaatio-ohjauksen tulisi ulottua muidenkin kuin oikeusministeriön lainvalmisteluun ja toimeenpanon tukeen. Lisäksi edistämiselvointteen toteutumista tulisi arvioida säännöllisesti ja pohtia myös valvontaelementin sisältävän seurantamekanismin kehittämistä.

- b) Viittomakieliasioden neuvottelukunta ja laajempi institutionaalinen tuki

Kuurojen Liitto pitää edelleen tärkeänä viittomakieliasioden neuvottelukunnan palauttamista. Lausunnossa sivistysvaliokunnalle 25.2.2026 kielikertomuksesta liitto perusteli asiaa seuraavasti:

”Liiton kokemuksen mukaan viranomaisten tietoisuus viittomakieliasioista jää usein heikoksi, koska asiakokonaisuus on varsin monitahoinen. Viittomakielten käytön rinnalla esiintyy lähes aina kuurouteen / vammaisuuteen liittyviä seikkoja, mutta niiden yhteensovittamisessa ajaututaan usein joko – tai -asetelmaan ja asia jää ratkaisematta. Kun esimerkiksi tiedonsaanti hätätilanteissa perustuu äänellisiin viesteihin ja normaalikuuloisille suunnatun toimintatavan rinnalle kaivataan saavutettavuutta tai kun viittomakielen tulkauksesta säädetään vammaisuuden perusteella, on monien vaikea hahmottaa, miten samalla voi olla kyse kielellisistä oikeuksista.

Ratkaistavien ongelmien kirjo koskee lähes aina vähintään kahta syrjintäperustetta ja kielivähemmistöön kuuluvien arkea erittäin kipeästi, ja siksi neuvottelukunta-asiassa olisi tullut noudattaa parempaa harkintaa. Katsomme, että viittomakielisten oikeuksia ja viittomakielilain toteutumista seuraava erityisosaamista omaava toimielin on edelleen välttämätön.

Viittomakieltä käyttävien tilanne muistuttaa osin karjalan kielen tilannetta: ”Karjalan kieliyhteisöllä ei ole vakiintunutta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistavaa väylää tai omaa toimielintä tai lautakuntaa.” (kielikertomus s. 66). Tämä rakenteellinen epäkohta tulee pikimmiten korjata kestäväällä tavalla.”

Viittomakielilain arvioinnin yhteydessä olisi vammaissopimukseen liittyvien kysymysten lisäksi hyvä pohtia, voisiko uuden saamen kielen toimiston toimintamallia soveltaa myös viittomakieliä koskevien kokonaisuuksien edistämiseen. Tällaisesta ratkaisusta huolimatta olisi edelleen tarpeen varmistaa tiedonkulkua ja viranomaisyhteistyön sujuvuutta erillisen viittomakieliasioiden neuvottelukunnan turvin. Neuvottelukunnan lisäarvo muodostuu laaja-alaisesta verkostosta, jossa eri ministeriöiden kielikysymyksistä vastaavat virkahenkilöt ovat edustajina tämän erityisen monitahoisen asian äärellä.

c) Viittomakielinen kulttuuri, kulttuuriperintö ja kulttuuriavustukset

Perustuslain 17.3 § turvaa viittomakieltä käyttävien sekä muiden kieli- ja kulttuuriryhmien oikeudet. Viittomakieli ja viittomakielinen kulttuuri muodostavat erottamattoman kokonaisuuden: kulttuuriin kuuluvat taiteen lisäksi yhteisön historia, elämäntapa, arvot, kertomusperinne ja sukupolvelta toiselle välittyvä tieto. Viittomakielisen kulttuurin ylläpito ja kehittäminen tulee siksi sisällyttää viittomakielilain edistämisvelvoitteeseen.

Viittomakielistä kulttuuria ja kulttuuriperintöä ylläpitää Suomessa vain pieni joukko toimijoita vähäisin julkisin avustuksin. Keskeisiä avustuksia saavia toimijoita ovat Työväenmuseum Werstaan yhteydessä toimiva Kuurojen museo, Kuurojen Liitto ry, Teatteri Totti sekä viittomakielisen esittävän taiteen osuuskunta Ursa Minor. Niiden työ ulottuu kulttuuriperinnön tallentamisesta viittomakieliseen taiteeseen, teatteriin ja kulttuuritapahtumiin.

Taide- ja kulttuurivirasto (Kuvi) on lopettanut Kuurojen Liiton kulttuuritapahtumien avustamisen. Leikkaus kohdistuu myös aineettoman kulttuuriperinnön kansalliseen luetteloon kuuluviin Kuurojen valtakunnallisiin kulttuuripäiviin. Leikkaus heikentää viittomakielisen kulttuuriperinnön säilyttämisen ja uusille sukupolville välittämisen edellytyksiä sekä vähentää jo ennestään niukkaa omakielistä kulttuuritarjontaa.

Julkista rahoitusta jaettaessa on tunnistettava pienen kieliyhteisön oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan. Kieliperustaisuuden tulee ohjata vahvasti rahoitusratkaisuja, ja päätösten vaikutukset molempiin kansallisiin viittomakielisiin on arvioitava etukäteen. Kulttuurituen lakkauttaminen ilman ennakkotietoa ja vaikutusten arviointia on vakavasti ristiriidassa YK vammaissopimuksen 30 artiklan tavoitteiden kanssa. Viittomakielisen kulttuurin sisällyttäminen viittomakielilain edistämisvelvoitteeseen vahvistaisi viranomaisten vastuuta ottaa viittomakielisten kulttuuriset oikeudet ennakoivasti huomioon myös rahoituspäätöksissä.

c) Tietoisuuden lisääminen

Viittomakielilain yhtenä tavoitteena on ollut lisätä viranomaistietoisuutta. Tietoisuutta on toki sekin, että viranomaiset osaavat kuurouteen ja viittomakieliin liittyvissä kysymyksissä olla yhteydessä viittomakielistä yhteisöä edustaviin järjestöihin. Järjestöt ovat näihin aikoihin asti voineet jakaa ajantasaista tietoa kielistä ja sen käyttöön liittyvistä erityispiirteistä.

Viittomakielisiä edustavilla järjestöillä on keskeinen tehtävä kielellisten oikeuksien seurannassa, neuvonnassa, tiedon tuottamisessa ja viittomakielisten osallistumisen varmistamisessa. Rahoitusleikkaukset heikentävät järjestöjen mahdollisuuksia hoitaa näitä tehtäviä ja vähentävät alan asiantuntemusta.

Nyt järjestöissä on kasvava huoli siitä, miten viranomaiset voivat heikon tieto- ja taitotason varassa noudattaa edistämisvelvoitettaan - etenkin jos viittomakielilain lisäksi myös yhdenvertaisuuslaki ja vammaissopimus ovat jääneet heille vieraaksi. Jos ja kun järjestöjen resurssit vähenevät, miten yhteisö voidaan osallistaa heitä koskevien asioiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin? Oikea-aikainen osallistaminen on välttämätöntä myös kustannustehokkuuden kannalta: ratkaisuvaihtojen punninnassa on kuultava ihmisiä itseään, jotta ratkaisu tehtäisiin kerralla oikein.

YK vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohta velvoittaa viranomaiset neuvottelemaan tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistamaan heidät aktiivisesti heitä edustavien järjestöjen kautta. Sopimuksen 33 artiklan 3 kohta edellyttää järjestöjen täysimääräistä osallistumista sopimuksen kansalliseen seurantaan. Näiden velvoitteiden kansallista täytäntöönpanoa tulee vahvistaa viittomakielilaissa.

Viittomakielilain edistämisvelvoitteeseen tulee sisällyttää viranomaisten velvollisuus osallistaa viittomakielisiä edustavat järjestöt heitä koskevien asioiden valmisteluun, toimeenpanoon ja seurantaan. Järjestöjen asiantuntijatyöhön ja tosiasiallisen osallistumisen edellytyksiin on varattava riittävät resurssit.

Myös YK:n vammaiskomitean 8 artikla sisältää edistämisvelvoitteen koskien tietoisuuden lisäämistä. Yhdessä viittomakieltä koskevien artiklojen 2, 9 ja 21 kanssa nämä muodostavat viittomakielilakia vahvemman velvoitteen. Syksyllä 2025 CRPD-komitea nosti esille tiedonpuutteen Suomen hallinnossa, ks. Kommentit 14–15 alla:

14. Komitea on huolestunut yhdenvertaisuusvaltuutetun havainnosta, jonka mukaan negatiiviset asenteet ja tiedonpuute ovat keskeinen tekijä vammaisten henkilöiden kohtaamien ongelmien taustalla, sekä sellaisten erityistoimien puuttumisesta, joilla lisättäisiin tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista julkisissa ja yksityisissä koulutusympäristöissä.

15. Komitea suosittelee, että sopimuspuoli kuullen tiiviisti vammaisia henkilöitä ja heidän osallistuessaan aktiivisesti heitä edustavien järjestöjen kautta suunnittelee ja toteuttaa laaja-alaisen pitkän aikavälin ohjelman, joka tähtää tietoisuuden lisäämiseen vammaisten henkilöiden oikeuksista ja kattaa kaikki valtion toimijat ja kaikki yhteiskunnan osat, myös julkiset ja yksityiset koulutusympäristöt, ja jolla on selkeät tavoitteet ja seurantamekanismit.

e) Tilastoinnin kehittäminen ja väestörekisteriasian edistäminen

Koska viittomakieltä käyttävien henkilöiden osallistumisesta varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen tai muiden peruspalvelujen käytöstä ei kerätä tilastotietoa, viranomaiset tiedustelevat toistuvasti Kuurojen Liitolta viittomakieltä käyttävien lukumäärää. Tietoa tarvitaan lainvalmistelussa ja kehittämistyössä, jotta voidaan arvioida mm. taloudellisia, kielellisiä tai lapsi- tai vammaisvaikutuksia.

Liitolla ei ole henkilöjäsenyyttä, joten yleistä tietoa voidaan antaa ainoastaan asiakasneuvontaan yhteydessä olleiden henkilöiden lukumääristä. Katveeseen jäävän ryhmän kokoa ei tiedetä (muissakaan järjestöissä). Vaikka asia koskee kieltä, ainoat arviot voisivat olla saatavilla erikoissairaanhoidon liittyvän tiedonkeruun kautta, jotka koskevat esimerkiksi kuulovammaisen lapsen diagnoositietoja, eivät äidinkieltä! Kelan tulkkauspalvelun asiakkaaksi eivät aivan mm. pienet viittomakieliset lapset aina pääse, joten Kelastosta saatava tieto ei ole tältä osin tarkoituksenmukainen.

Mahdollisuus rekisteröidä kaksi äidinkieltä tukisi tilastotiedon keruun kehittämistä.

f) Totuus- ja sovintoprosessin suhde viittomakielilakiin

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessissa selvitetään yhteisöjen kokemia historiallisia ja nykyisiä oikeudenloukkauksia sekä rakenteellisen syrjinnän muotoja. Prosessilla on siten suora yhteys viittomakielilain tarkoitukseen ja viranomaisten 3 §:ää säädettyyn velvollisuuteen edistää viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Prosessin esiin tuomat kokemukset osoittavat, millaisia seurauksia kielellisten oikeuksien puutteellisella tunnistamisella ja toimeenpanolla on ollut.

Totuus- ja sovintoprosessin havainnot ja suositukset tulee ottaa järjestelmällisesti huomioon eri lakien jatkovalmistelussa, viranomaisten edistämisvelvoitteen täsmentämisessä sekä toimeenpanon seurannassa. Samalla on luotava menettely, jolla seurataan oikeuksien toteutumista yhdessä suomalaisen ja suomenruotsalaisen viittomakielisen yhteisön kanssa.

Selin-Grönlund Pirkko
Kuurojen Liitto ry